

Pozycja i rola społeczna

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Animacja](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Barbara Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003, s. 143.
- Źródło: Marek Kucia, Piotr Sztompka, *Socjologia. Lektury*, Kraków 2005, s. 156.

Pozycja i rola społeczna

Źródło: domena publiczna.

Człowiek to istota społeczna. Rodzi się i już należy do jakiejś grupy społecznej. Najczęściej jest nią rodzina. Jeszcze tego wprawdzie nie wie, ale od razu zajmuje w niej określoną pozycję, pełni przypisaną mu rolę oraz osiąga określony status. Dzięki temu społeczeństwo może na niego spojrzeć niejako z własnego punktu widzenia, umieszczając go w porządku strukturalnym i stratyfikacyjnym. Brzmi to może zawile, ale dotyczy także ciebie. Nikt z nas nie może umknąć przed takimi klasyfikacjami. Lepiej je zatem znać.

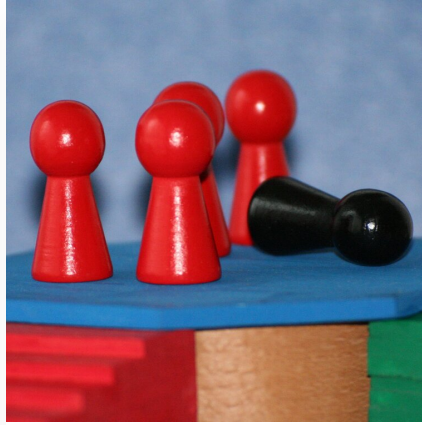
Twoje cele

- Zdefiniujesz podstawowe pojęcia opisujące relacje jednostki i grupy społecznej.
- Scharakteryzujesz role społeczne człowieka w związku z jego przynależnością do różnych grup społecznych oraz problemy wynikające z wielości ról.
- Opracujesz sposoby radzenia sobie z konfliktami w obrębie zestawów ról.

Dla zainteresowanych

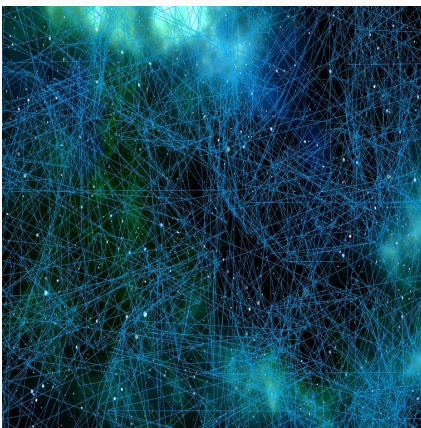
Socjalizacja i kontrola społeczna – pojęcia

Socjalizacja i kontrola społeczna – przykłady

Kontrola społeczna

Jakie więzi zachodzą między jednostką a grupą?

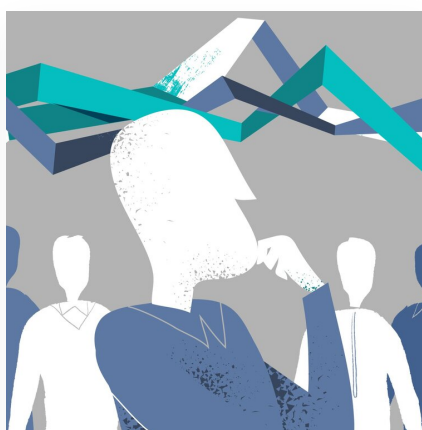
Jednostka i grupy społeczne cz. 1

Jednostka i grupy społeczne cz. 2

Grupy społeczne – ćwiczenia utrwalające

Grupy społeczne – ewolucja w XX w.

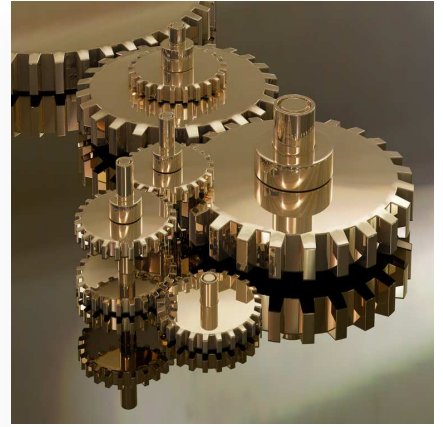
Charakterystyka grupy społecznej - podsumowanie

Cechy grupy społecznej

Czynniki grupotwórcze

Podział grup społecznych

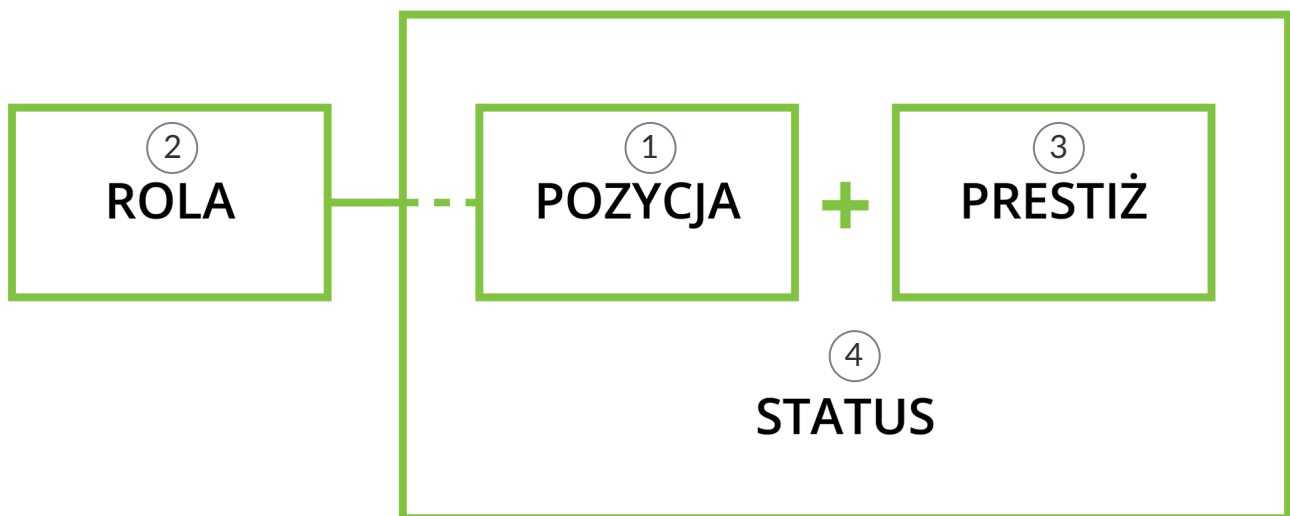
Grupy odniesienia

Przeczytaj

Struktura to układ różnych elementów, które pozostają ze sobą w określonych relacjach. Tak patrzymy również na **strukturę społeczną**. Układ elementów ma tu charakter hierarchiczny, a powiązane są one funkcjonalnie. **Stratyfikacja**, czyli uwarstwienie, także ma charakter hierarchiczny, ale uwzględnia też wartościowanie: miejsce elementu określane jest przez jego znaczenie. W społeczeństwie wyraża to prestiż oraz inne wartości (np. dochody).

Podstawowe pojęcia opisujące jednostkę w grupie społecznej

Struktura i system stratyfikacyjny pozwalają skonstruować socjologiczny model społeczeństwa. Jednak składa się ono przecież z jednostek. Aby je dostrzec w abstrakcyjnym modelu strukturalno-stratyfikacyjnym, musimy opisać sposób, w jaki są w nim umiejscowione. Pojęciem kluczowym jest tu **rola społeczna**.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Określenia „status”, „pozycja” i „prestiż” stosowane są w socjologii zarówno do opisu miejsca jednostki w strukturze grupy, jak i pewnych kategorii społecznych w [strukturze](#) uwarstwienia społeczeństwa globalnego (np. status społeczny lekarzy, pozycja społeczna i zawodowa nauczycieli w systemie oświaty itd.).

Treści roli

Każda z ról odgrywanych w społeczeństwie przez jednostkę składa się z treści (cech) podstawowych i dodatkowych. Inaczej wyglądają one w **grupach formalnych**, a inaczej w **nieformalnych**.

Widzisz młodych ludzi. Na razie siedzą w auli i słuchają wykładu. Jednak po zajęciach spotkają się poza uczelnią. Kolegują się ze sobą. W pierwszym przypadku patrzymy na nich jak na członków grupy formalnej (grupa studencka), w drugim to tylko grono przyjaciół (grupa nieformalna).

Źródło: domena publiczna.

Treści (cechy) podstawowe w grupie formalnej to np. zaangażowanie w realizację obowiązków studenckich, przejawiające się między innymi obecnością na zajęciach.

1

2

Treści (cechy) dodatkowe w grupie formalnej to np. stosowanie się do reguł dress code'u w trakcie konferencji i innych oficjalnych spotkań.

Treści (cechy) podstawowe w grupie nieformalnej to np. koleżeństwo, zakładające przede wszystkim lojalność i uczciwość w relacjach.

3

4

Treści (cechy) dodatkowe w grupie nieformalnej to np. zaangażowanie w relację, objawiające się między innymi ilością czasu, jaką poświęcamy na jej podtrzymywanie.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Zestawy ról i mechanizm uzgadniania roli

W socjologii mówi się, że społeczeństwo (jego członkowie), definiując rolę, ma określone oczekiwania w stosunku do jednostki, która zajmuje daną pozycję w grupie. Oczekuje mianowicie, że jednostka będzie się zachowywała zgodnie z wartościami, normami i wzorami zachowań przypisanymi do jej roli.

Pomyśl o jakimkolwiek nauczycielu. Kim jest społeczeństwo, które ma wobec niego oczekiwania? Czy to ty? Dyrektor szkoły? Rodzice? Kurator? Inni nauczyciele? Jeśli to wszyscy wymienieni, to czy owe oczekiwania mogą być jednorodne?

Rola społeczna jest definiowana przez wielu członków społeczeństwa wchodzących w relacje z daną osobą (aktorem). Każdy z uczestników relacji definiuje jakieś oczekiwania dotyczące treści i sposobu pełnienia określonej roli. Mówimy zatem nie o pojedynczej roli, ale o zestawie ról społecznych związanych z jednym statusem (na przykład nauczyciela). Zestaw ról jest wewnętrzny i zarazem zewnętrzny w stosunku do grupy. Uczestnicy interakcji (podmioty relacji) definiujący oczekiwania związane z rolą mogą bowiem należeć do innych grup, zajmować różne pozycje i być związani odmiennymi zestawami ról wynikającymi z zajmowanych pozycji. Oczekiwania wobec jednostki nie muszą zatem być spójne. Pełnienie zestawu ról zależy od wielu czynników, między innymi od cech podmiotu, któremu nadawana jest rola, charakterystyki, właściwości grupy, do której należy, oraz charakterystyk podmiotów uczestniczących w definiowaniu zestawów ról. Szerokie

spektrum oczekiwań ze strony uczestników interakcji definiujących zestawy ról sprawia, że podmiot nie jest w stanie spełnić ich wszystkich. Dlatego grupa musi wybrać jeden z mechanizmów uzgadniania ról, aby likwidować napięcia w zestawie ról.

Zróźnicowane zaangażowanie partnerów

Aktor może się koncentrować na aspektach ról definiowanych przez partnerów najbardziej zaangażowanych.

Zróźnicowany zakres władzy partnerów nad aktorem

Aktor może np. wykorzystać koalicję partnerów posiadających mniejszy zakres władzy do obrony swojej wizji ról.

Ochrona przed obserwacją

Oznacza wyłączenie pewnego zakresu ról spod możliwości obserwacji przez niektórych partnerów.

Wygrywanie konfliktu oczekiwań przez aktora

Jeśli partnerom uświadomi się sprzeczność ich oczekiwań, wówczas będą musieli je jakoś uzgodnić w drodze negocjacji lub walki o władzę.

Współdziałanie w obrębie podobnych statusów

Oznacza poparcie ze strony ludzi mających podobne statusy i podobne trudności w obliczu niespójnego wewnętrznie zestawu ról. W tym celu tworzone są struktury organizacyjne mające chronić i usuwać potencjalne konflikty, np. związki zawodowe, stowarzyszenia branżowe, kodeksy zawodowe itp.

Ograniczenie zestawu ról lub rozpad układu zależności w rolach

W sytuacji skrajnej oznacza rezygnację przez aktora z udziału niektórych partnerów, bez uszczerbku dla odgrywanej roli.

Role złożone i zjawisko konfliktu ról

Odgrywanie zestawu ról należy odróżnić od wielości zestawów ról wynikających z posiadanych statusów społecznych (czyli tak zwanych ról złożonych albo zestawu statusów), co wynika z równoczesnego uczestnictwa w różnych grupach społecznych.

Pomyśl o jednostce, która pełni równocześnie rolę matki, nauczycielki, przyjaciółki, sąsiadki, członkini organizacji zawodowej i stowarzyszenia.

W każdej z tych grup jednostka zajmuje jakąś pozycję społeczną, ma określony status członka grupy i odgrywa związaną z nim rolę społeczną. Pomiędzy tak rozumianymi zestawami ról może dochodzić do konfliktów przy próbie **alokacji** zasobów.

Konflikt przy próbie alokacji zasobów może dotyczyć na przykład czasu poświęcanego na poszczególne działania wynikające z wymagań danych zestawów ról: obowiązki rodzinne kontra obowiązki związane z rolą zawodową lub uczestnictwem w innych wymiarach życia publicznego.

Te konflikty wynikają najczęściej z wyborów dokonywanych przez jednostkę, dotyczących: planowania zasobów (czasu, sił i środków) lub zarządzania rolami (wchodzenie i rezygnacja). Jednostka może stosować wiele mechanizmów, aby obniżyć napięcie w strukturze pełnionych ról (inaczej: ról złożonych, zestawu statusów) lub uniknąć konfliktu ról.

Delegowanie zadań

Przekazywanie części zadań związanych z rolą innym osobom. Instrument ten można stosować, wykorzystując relacje podległości (np. profesor – asystent) lub partnerskie porozumienie (np. małżeństwo), a także uruchamiając dodatkowe zasoby (np. zlecenie prac domowych wynajętej gospodyni).

Zamknięcie relacji

Ograniczenie lub zerwanie kontaktów z osobami nakładającymi na nas zbyt wiele obowiązków w ramach odgrywanej roli.

Manipulacja zestawami ról

Można próbować manipulować cechami roli, tak by marginalne cechy zostały uznane przez partnerów za cechy niezbędne lub nawet podstawowe. Taka manipulacja daje aktorowi pewne odciążenie przy realizacji podstawowych cech roli. Jednym ze sposobów manipulacji jest też rozszerzenie zakresu ról (czasami jedynie werbalne) jako usprawiedliwienie dla niezbyt dobrego wypełniania ról. Nadmiar obowiązków skutecznie bowiem utrudnia rzetelne wywiązywanie się z nich.

Tworzenie barier interakcyjnych

Ograniczanie zakresu realizacji zadań w obrębie danej roli – aż do postaci skrajnej tego mechanizmu, czyli rezygnacji z roli.

Słownik

alokacja

rozmieszczenie; dotyczy zasobów, głównie w gospodarce, ale nie tylko; rozmieszczenie zasobów polega na przypisaniu ich do instrumentów użycia

dress code

element *savoir-vivre'u*, który określa sposób dopasowania ubioru do miejsca i sytuacji; dotyczy zarówno życia prywatnego, jak i zawodowego

grupa formalna

grupa społeczna, w której więź między członkami oraz sankcje kontroli społecznej określone są przepisami; ma ściśle określoną strukturę wewnętrzną i działa na podstawie przepisów prawa

grupa nieformalna

grupa społeczna o spontanicznym sposobie zorganizowania, funkcjonująca dzięki interakcjom podtrzymywanym przez członków; jest to grupa o nieformalnym (np. koleżeńskim) systemie kontroli społecznej

grupa społeczna

grupa jednostek o tożsamości zbiorowej, której towarzyszą kontakty, interakcje i stosunki społeczne w jej obrębie, częstsze i bardziej intensywne niż z osobami z zewnątrz; inaczej: zbiorowość ludzi (co najmniej trzy osoby), między którymi występuje więź, a powiązane w obrębie grupy role służą realizacji wspólnych celów

internalizacja

mechanizm i zarazem proces przyjmowania ze środowiska społecznego i uznawania za własne poglądów, norm, wartości, wzorów zachowań, postaw w stosunku do świata, rzeczy i ludzi

osobowość

właściwa danej osobie, zorganizowana struktura motywacji, właściwości, cech, postaw i kompetencji działania, będącą biograficznym wynikiem radzenia sobie jednostki z wymogami środowiska i własnego organizmu

socjalizacja

(z łac. *socialis* – społeczny, towarzyski); uspołecznienie, proces nabywania przez podmiot umiejętności (a przede wszystkim przyswajania systemu wartości, norm i wzorów zachowań akceptowanych i podtrzymywanych przez zbiorowość lub społeczeństwo); proces, w którym jednostka ze swoimi specyficznymi biologicznymi i psychicznymi dyspozycjami staje się dojrzała społecznie; w wyniku tego zostaje wyposażona w dynamicznie podtrzymywane w okresie całego życia zdolności i umiejętności skutecznego działania w obrębie całego społeczeństwa (jak i w poszczególnych jego elementach); jednocześnie jest to proces powstawania i rozwoju osobowości, zachodzący

we wzajemnej zależności ze społecznie przekazywanym środowiskiem socjalnym i materialnym

stratyfikacja

(z łac. *stratum* – warstwa); hierarchiczne ułożenie wielkich zbiorowości społecznych (klas, warstw, kategorii społeczno-zawodowych), wyróżnianych ze względu na dysponowanie przez nie zasobami społecznymi, władzą, kapitałem, wykształceniem, prestiżem itp.

struktura społeczna

uporządkowana całość, dynamiczny układ stosunków między elementami składowymi, jednostkami, rolami, pozycjami, kategoriami społecznymi i instytucjami

Animacja

Polecenie 1

Zapoznaj się z animacją. Zwróć uwagę na napięcia i konflikty oraz powiązania: z jednej strony w obrębie roli, a z drugiej między rolami.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DQWtxIBxr>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe nawiązujące do treści materiału, zatytułowane *Karuzela stanowisk*.

Ćwiczenie 1

Stwórz fikcyjną postać policjanta i opisz jeden dzień z jego życia. Przedstaw w nim co najmniej cztery sytuacje świadczące o konflikcie między wieloma rolami, jakie pełni on w różnych grupach społecznych (jedną z ról to naczelnik grupy dochodzeniowej walczącej z narkomanią wśród młodzieży).

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz, co nie należy do cech podstawowych w formalnej grupie uczniów.

☐ posiadanie dobrych notatek

☐ odrabianie prac domowych

☐ aktywność na zajęciach

☐ obecność na lekcjach

Ćwiczenie 2

Zdecyduj, które stwierdzenia są prawdziwe, a które fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Hierarchiczny charakter struktury społecznej zakłada równość wszystkich obywateli wobec prawa.	☐	☐
Jednostka uzyskuje określoną pozycję w grupie dopiero po minimum miesięcznym okresie próbnym.	☐	☐
Teściowa jest głównym partnerem definiującym rolę męża w rodzinie będącej formalnym małżeństwem.	☐	☐
Manipulacja zestawami ról pozwala na obniżenie napięcia w zestawie statusów.	☐	☐
Jednostka może uniknąć konfliktu ról, dokonując prawidłowej alokacji zasobów, jakimi dysponuje.	☐	☐
Sposób odgrywania roli zależy od osobowości jednostki, a jej osobowość w niektórych aspektach jest kształtowana przez pełnione przez nią role społeczne.	☐	☐

Ćwiczenie 3

Przyporządkuj wymienione sposoby postępowania do mechanizmów obniżania napięcia w zestawie ról i w zestawie statusów.

zestaw ról

zestaw statusów

zamknięcie relacji

manipulacja zestawami ról

ochrona przed obserwacją

koncentracja na aspektach roli
definiowanych przez najbardziej
zaangażowanych partnerów

delegowanie zadań

współdziałanie w obrębie
podobnych statusów

Ćwiczenie 4

Uzupełnij tekst brakującymi fragmentami.

Oba poziomy roli społecznej wywodzą się z odrębnych dziedzin rzeczywistości społecznej.

Strukturalnie narzucone nakazy są składnikiem grupy społecznej, jej systemu norm i – jej struktury społecznej. Osobowościowa definicja roli jest komponentem osobowości jednostki.

poglądów

postępowania

roli

wartości

kontroli

zachowań

Źródło: Jacek Szmata, *Małe struktury społeczne. Wstęp do mikrosocjologii strukturalnej*, Warszawa 2007, s. 141.

Ćwiczenie 5

Wyjaśnij różnicę między zestawem ról a zestawem statusów.

Zapoznaj się z poniższym fragmentem i wykonaj polecenie.

((Barbara Szacka

Wprowadzenie do socjologii

We współczesnych społeczeństwach przemysłowych praca zawodowa zajmuje w życiu człowieka miejsce centralne, a jego pozycja w społeczeństwie zależy w pierwszym rzędzie od posiadanego zawodu i rodzaju wykonywanej pracy. Doświadczenia związane z pracą z czasem zaczynają określać poglądy nie tylko na samą pracę, ale także na świat i na samego siebie.

Źródło: Barbara Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003, s. 143.

Rozstrzygnij, czy opisane w powyższym tekście zjawisko świadczy o interpretowaniu roli społecznej podejmowanej przez jednostkę zgodnym z jej osobowością. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Rozstrzygnięcie:

tak

Uzasadnienie:

Zapoznaj się z poniższym zdaniem i wykonaj polecenie.

((Piotr Sztompka, Marek Kucia

Socjologia. Lektury

Generalnie, całościowy układ oczekiwań wobec jednostki przekracza jej możliwości adekwatnego wypełnienia wszystkich zobowiązań z tym związanych.

Źródło: Marek Kucia, Piotr Sztompka, *Socjologia. Lektury*, Kraków 2005, s. 156.

Opisz, jakie zjawisko mają na myśli autorzy tekstu.

Ćwiczenie 8

Przeanalizuj dane na wykresie i wykonaj polecenie.

Odsetek badanych deklarujących duże poważanie dla poszczególnych zawodów

zawód : lekarz

odsetek_badanych_deklarujacych_poważanie : 71

zawód : dziennikarz

odsetek_badanych_deklarujacych_poważanie : 50

zawód : urzędnik

odsetek_badanych_deklarujacych_poważanie : 44

Źródło: oprac. na podst.: CBOS, *Prestiż zawodów*, Komunikat z badań BS 164/2013, cbos.pl [online, dostęp: 07.01.2020].

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Wyobraź sobie trzech pracowników różnych firm: dyrektora szpitala, redaktora naczelnego gazety oraz naczelnika urzędu. Czy zajmując jednakową pozycję w swoich firmach, mają taki sam status społeczny? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Dla nauczyciela

Autor: Justyna Szymańska

Przedmiot: Wiedza o społeczeństwie, Wiedza o społeczeństwie 2022, Historia i teraźniejszość

Temat: Pozycja i rola społeczna

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

I. Człowiek i społeczeństwo.

Uczeń:

3) charakteryzuje role społeczne człowieka w związku z jego przynależnością do różnych grup społecznych; analizuje zasady wzajemności, zaufania i pomocy.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- definiuje podstawowe pojęcia opisujące relacje jednostki i grupy społecznej;
- charakteryzuje role społeczne człowieka w związku z jego przynależnością do różnych grup społecznych oraz problemy wynikające z wielości ról;
- opracowuje sposoby radzenia sobie z konfliktami w obrębie zestawów ról.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- dyskusja;
- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Przed lekcją zespół klasowy zostaje podzielony na grupy. Zadaniem każdej z nich jest przygotowanie prezentacji multimedialnej dotyczącej przydzielonego zagadnienia z sekcji „Przeczytaj”. Zagadnienia:
 - gr. I – Podstawowe pojęcia opisujące jednostkę w grupie społecznej;
 - gr. II – Treści roli;
 - gr. III – Zestawy ról i mechanizm uzgadniania ról;
 - gr. IV – Role złożone i zjawisko konfliktu ról.

Faza wstępna:

1. Przedstawienie tematu „Pozycja i rola społeczna” i celów zajęć.
2. Rozpoznawanie wiedzy potocznej uczniów. Uczniowie intuicyjnie tworzą mapę skojarzeń dotyczącą tematu zajęć.

Faza realizacyjna:

1. Przedstawienie uczniowskich prezentacji. Po każdej z nich następuje omówienie: uczniowie mogą zadawać pytania prelegentom, weryfikować i uzupełniać informacje.
2. Praca z materiałem zamieszczonym w sekcji „Animacja”. Uczniowie powinni zwrócić uwagę na napięcia i konflikty oraz powiązania: z jednej strony w obrębie ról, a z drugiej między rolami – dyskusja.
3. Podział na grupy. Każdy zespół wykonuje ćwiczenie dołączone do animacji – opis dnia z życia policjanta. Następnie przedstawiciele grup przedstawiają rezultaty pracy,

a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia wypowiedzi, udziela też uczniom informacji zwrotnej.

4. Praca z materiałem w sekcji „Sprawdź się”. Uczniowie rozwiązują ćwiczenia – od najprostszych do najtrudniejszych – i robią to wspólnie. Wybrana osoba czyta po kolei polecenia. Po upływie czasu na zastanowienie chętna osoba udziela odpowiedzi. Reszta uczniów ustosunkowuje się do niej, proponując swoje pomysły. Nauczyciel w razie potrzeby koryguje odpowiedzi, dopowiada istotne informacje, udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie, pracując w parach, tworzą krzyżówkę podsumowującą zajęcia. Pary siedzące obok siebie wymieniają się krzyżówkami i je rozwiązują.

Praca domowa:

1. Napisz krótką notatkę, uwzględniając w niej najistotniejsze informacje dotyczące zagadnień poruszanych na zajęciach.

Materiały pomocnicze:

- CBOS, *Prestiż zawodów*, Komunikat z badań BS 164/2013, cbos.pl.
- Marek Kucia, Piotr Sztompka, *Socjologia. Lektury*, Kraków 2005.
- Barbara Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium z sekcji „Animacja” jako inspirację do przygotowania własnej prezentacji multimedialnej.